

YÜKSEKÖĞRETİM MODELLERİ VE TÜRKİYE YÜKSEKÖĞRETİM MODELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. C. Ergin EKİNCİ¹, Arş. Gör. Burcu TÜRKKAŞ ANASIZ²,
Arş Gör. Elif İLİMAN PÜSKÜLLÜOĞLU³

Özet

Yükseköğretim modelleriyle ilgili alanyazında devlet merkezli model, devlet kontrollü model, kıta Avrupası modeli, Fransız modeli, Humboldt modeli, akademik öz yönetim modeli, Alman yükseköğretim modeli, Anglo Amerikan model, Anglo Sakson model gibi pek çok farklı sınıflandırma ile karşılaşmaktadır. Yükseköğretim modellerine ilişkin bu farklı sınıflandırmalar alanyazında karışıklığa neden olabilmektedir. Bu nedenle, başlangıçta öğrenci ve öğretmen yapılanması şeklinde başlayan yükseköğretim modellerini, temel olarak üç ana başlık altında sınıflandırmak mümkündür. Bunlar; bilgi aktarma işlevini üstlenen merkezîyetçi model, eğitimin yanı sıra araştırmaya da odaklanan araştırma modeli ve girişimci üniversite olarak nitelendirilen piyasa odaklı modeldir. Alanyazında yükseköğretim modellerinin farklı sınıflandırmaları yapılmış olsa da, Türkiye yükseköğretiminin hangi modele göre yapıldığı belirsiz görünmektedir. Türkiye yükseköğretim modelinin, Cumhuriyet sonrası modernleşmenin inşasından ve kamu yönetimi anlayışında benimsenen merkezîyetçi yapılanmadan kaynaklı olarak tek merkezli olduğu savunulabilir. Ancak alanyazında bu durumu detaylı bir şekilde açıklayan ve Türkiye yükseköğretiminin tarihsel süreçte hangi modeli kullandığını değerlendiren bütüncül bir çalışmaya rastlanamamıştır. Türkiye yükseköğretiminin görece yeni olması bu durumun nedenini açıklayabilir olsa da, var olan bu eksikliğin giderilmesi ve Türkiye yükseköğretiminin hangi modele göre yapıldığının ortaya konulması gerekmektedir. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı farklı isimlerle alanyazında yer alan yükseköğretim modellerini bütüncül bir şekilde ele almak ve Türkiye yükseköğretim modelini değerlendirmektir. Çalışmada Clark'ın Eşgüdümleme Üçgeni ölçüt alınarak yükseköğretim modelleri Merkezi Model, Araştırma Odaklı Model ve Piyasa Odaklı Model olarak ele alınmıştır. Her bir model kavram, yapı, işleyiş ve finansman bakımından değerlendirilmiştir. Son olarak, tüm modeller göz önünde bulundurularak Türkiye yükseköğretim modelinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite yönetim modelleri, Merkezi model, Araştırma odaklı model, Piyasa odaklı model, Türkiye yükseköğretim modeli

HIGHER EDUCATION MODELS AND THE EVALUATION OF HIGHER EDUCATION MODEL OF TURKEY

Abstract

Various classifications of higher education models such as state-centered model, state-controlled model, continental Europe model, French model, Humboldt model, academic self-governance model, German higher education model, Anglo American model and Anglo-Saxon model are encountered in the literature. The variety of these classifications may cause confusion in the field. Therefore, it is possible to classify higher education models, which were student or teacher centered models at the very beginning, basically under three main headings. These are; centralized model that assumes the function of knowledge transfer, the research model that focuses on togetherness of research and education, and the market-oriented model which is called entrepreneurial university. Although various classifications of higher education models exist in the literature, it is not clear with which model Turkey's higher education comply. As a result of the evaluation of the construction of post-republic modernization and the centralized structure adopted in the public administration, it can be claimed that, Turkey's higher education reflects mainly the characteristics of the centralized model. However, no study evaluating development of Turkey's higher education model in the historical process and describing the situation in a holistic way is existed in the literature. Although the reasons for this situation can be explained related with the fact that Turkey's higher education is relatively new; it is necessary to remedy these deficiencies and that the model of Turkey's higher education should be explained in detail. Within this frame, the purpose of this study is holistically to review higher education models existing in various names in literature, and to evaluate higher education model of Turkey. In the study, higher education models are handled as Central Model, the Research-Focused Model and the Market-Focused Model according to Clark's Coordination Triangle. Each model is evaluated with regard to concept, structure, function and finance. Lastly, taking all models into consideration, an evaluation of higher education model of Turkey was carried out.

Keywords: University management models, Centralized model, Research-oriented model, Market-oriented model, The higher education model of Turkey

Derleme Makale / Review Article

¹ Sorumlu yazar/Corresponding Author, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye, cekinci@mu.edu.tr,

ORCID ID: 0000-0002-1474-2481

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye, burcuturkkas@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6156-5601

³ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye, elifiliman@mu.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-9390-1139

GİRİŞ

Yükseköğretim denildiğinde ilk akla gelen üniversite kavramının kökenleri milattan öncesine kadar gitmektedir. Eflatun'un Academia'sı, Aristo'nun Lyceum'u, İskenderiye Okulu özgür düşünce üzerine yapılan ve üniversitenin özünü taşıyan ilk eğitim kurumlarından. Milattan sonraki döneme bakıldığında ise özellikle Roma ve Çin'de kurulan din görevlisi ve hukuk insanı yetiştirme amacı taşıyan okullar, İslamiyet'in yaygınlaştığı bölgelerde kurulan medreseler önemli eğitim kurumları olarak görülmüşlerdir (Gürüz, 2001; Verger, 2003). Bunlar, döneminin önemli eğitim kurumları olarak bilirse de, hiçbirini doğrudan üniversite olarak nitelendirmek ya da ilk üniversiteler olduğunu iddia etmek doğru olmayacaktır. Üniversite eğitimini bugünkü anlamına benzer nitelikte tanımlayan kavramlar Ortaçağ Avrupa'sında göze çarpan "stadium generale" ve "stadium particulare"dir. *Stadium*, eğitim için düzenlenmiş kurum anlamına gelmektedir. *Generale*, yerel bölgenin dışından gelen öğrencileri kabul eden kurum türü; *particulare* ise belli bir bölgenin öğrencilerine yönelik kurum türü anlamlarına gelmektedir. Bu kurumların 12. yüzyıl sonlarına doğru kent, ticaret ve meslek alanlarındaki gelişmelere paralel olarak yapıları da değişmiştir (Kenan, 2015; Verger, 2003). Bu durum, bugün anladığımız şekliyle olmasa da, üniversite kavramının ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Avrupa'da üniversiteler 12. yüzyılda temel olarak dönemin iki farklı modeli olan Paris ve Bologna modellerine dayanarak gelişmeye başlamıştır (Bingöl, 2012). O dönemde üniversite kavramı Ortaçağ Latincesinde bütün, yekpare anlamına gelen "universus" kelimesinden türetilen "universitas" kelimesinden gelmektedir. *Universitas* şehirdeki cemiyetler ve loncalar anlamına gelmektedir (Kenan, 2015; Verger, 2003). Loncalar, bağımsız tüzel kişilikler olup ortak amaçları olan kişilerce oluşturulmuş topluluklardır. Loncalarda öğrenciler bir araya gelerek ücret karşılığı öğretmenlerden ders almışlar ve bir üst okula hazırlanmışlardır (Rashdall, 1936). Loncaların kurulma biçimleri, öğrenciler veya öğretmenlerden oluşma şekline göre farklılaşmaktadır. Öğrenci loncası biçiminde oluşturulanlar İtalya'daki Bologna Üniversitesi'ne de temel oluşturmuştur. Bu loncalarda öğretmenlerin ücretleri öğrenciler tarafından ödenmiş ve yönetimi de yine öğrenciler arasından seçilen bir temsilci rektör tarafından gerçekleştirilmiştir. Eğitim ve öğretim dışında kalan yönetsel, mali ve disipline yönelik işler öğrenci rektör tarafından yürütülmüştür. Eğitim ve öğretim ise yalnızca öğretmenlere özgü bir alan olarak belirlenmiştir. Öğretmen loncası şeklinde kurulan Paris Üniversitesi'nde ise ücretler yine öğrenciler tarafından ödenmesine karşın, yönetim öğretmenlerin görevleri arasında yer almıştır. Bu bağlamda, üniversitenin yönetimi öğretmenler tarafından seçilen rektör ve fakülte dekanları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir (Doğramacı, 2007).

Ortaçağ Avrupası'nda kurulan Bologna, Paris, Montpellier, Cambridge ve Oxford gibi üniversitelerin kurulma ve yönetim biçimleri başlangıçta öğrenci loncası (Bologna modeli) ya da öğretmen loncası (Paris modeli) şeklindedir (Gürüz, 2001). Daha sonraki dönemlerde üniversitelerin buldukları bölgelerdeki siyasi, sosyal, iktisadi ve dini yapıları etkileme gücüne erişmeleri papa, imparatorluklar, krallar veya kent yönetimleri tarafından fark edilmiştir. Bu durum siyasi erklerin de farklı yerlerde üniversite açmalarına ve yönetimlerinde söz sahibi olmalarına neden olmuştur (Kenan, 2015). Böylece sayıları hızla artan üniversitelerin yönetim biçimleri de değişmeye başlamıştır. Örneğin, Bologna Üniversitesi'nin 14. yüzyıla kadar olan öğrenci rektör tarafından yönetilme biçimi, daha sonra kent yönetiminin öğretmenlerin ücretlerini ödemeye başlamasıyla sembolik bir hale dönüşmüştür. Paris modeli şeklindeki öğretmen loncalarından oluşan yönetim biçimi varlığını daha uzun süre sürdürmesine karşın, üniversiteler kuruldukları ilk zamanlarından farklı olarak ilerleyen dönemlerde papanın veya kralın onayına gereksinim duymuşlardır. Böylece Ortaçağda üniversitelerin yerel güçler karşısında koruyucusu papalık veya krallıklar olmuştur (Bingöl, 2012). Üniversitelerin siyasi ve dini otoritenin etkisi altına girmesiyle yerel yönetimlerin üniversitelere müdahale alanları kısıtlanırken, üniversitelerin akademik özerklikleri güvence altına alınmıştır. Öyle ki papa veya kral tarafından akademisyenlere öğretim yapma yetkisi tanıyan doçentlik belgeleri verilmiştir. Bu durum bir bakıma akademisyenlerin dokunulmazlığını ve özerkliğini güvence altına almıştır. Ancak, diğer taraftan siyasi ve dini otoritelerin üniversitelere olan bu müdahaleleri onların kurumsal özerkliklerine zarar vermeye başlamıştır. Buna karşın bu dönemde temel işlevi öğretim olan üniversiteler bazı serbestlik ve muafiyetlerden oluşan ayrıcalıklara sahip olmuşlardır. Üniversitelerin öğrencilerini seçmesi, işleyişinde belli esaslara karar vermesi, kendilerine özgü amblem ve simgelerinin olması, doçentlik

belgesinin papa tarafından verilmesi bu ayrıcalıklara ve dokunulmazlıklara örnek olarak verilebilir. Üniversite özerkliği ve akademik özgürlük üzerindeki asıl kısıtlamalar özellikle, sivil otoritelerin üniversitelere mali kaynak sağlamaya başlaması ile kendini daha fazla göstermeye başlamıştır. Sonuç olarak, bu dönemde dini ve siyasi otoritenin üniversiteler üzerindeki etkisi artmış, skolâstik düşünce üniversitelerde kabul görmeye başlamış ve üniversiteler laik olma özelliğini kaybetmeye başlamışlardır (Gürüz, 2001). Ancak, Rönesans, Reform, Aydınlanma gibi hümanist akımların etkisiyle 18. yüzyılda üniversitelerde düşünce biçimlerinin değişmesi mümkün olmuş (Stone, 1964), bu akımların ortaya çıkardığı bilim anlayışı bilimsel devrimlerin yolunu açmıştır (Altinkurt & Ilıman-Püsküllüoğlu, 2016). Erasmus'un hümanizmin gelişmesine ilişkin çabaları ve Martin Lutker King'in 95 tezi Hıristiyanlığı köklü bir şekilde değiştirmiştir. Bu durumun dini otoritenin üniversite üzerindeki etkisinin kırılmasında önemli bir payı bulunmaktadır. Ayrıca, bu durum üniversitelerin farklı coğrafyalarda yaygınlaşmasına da temel oluşturmuştur (Gürüz, 2001). Bu gelişmeler, üniversiteler üzerindeki baskının azalmasına ve üniversite özerkliğinin yolunun açılmasına kaynaklık etmiştir.

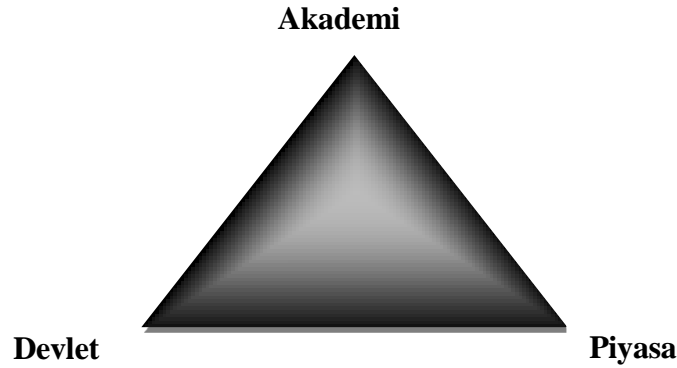
Yükseköğretimdeki gelişmeler, özellikle 1789 Fransız Devrimi'nin eskiye dair bütün kurumları tasfiye etmesiyle, bilimi emrine almasıyla ve tüm bunlara paralel olarak eğitimin niteliğinin değişmesiyle hızlanmıştır (Bingöl, 2012). Dini ve yerel otoriteler, aristokratlar ve burjuvalar, üniversitenin akademik ve bilimsel bilgi üretmesine destek olmuşlar ve böylelikle de egemenliklerinin güçlenmesine katkı sağlamışlardır. Öğrenciler ve öğretmenler bilgiye ulaşmak ve sosyal yarar sağlamak isterken, üniversitelerin bulunduğu kentlerde yaşayanlar esenliklerinin artması yönünde üniversitelerden yüksek düzeyde beklentiye girmişlerdir (Rüegg, 2003). Bu bağlamda üniversite pratik amaçların yerine getirilmesini sağlamıştır. Nitekim 19. yüzyıla kadar geçen süreçte üniversitelerin genellikle tıp, hukuk, teoloji gibi okulların toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulduğu görülmektedir. Bunun yanında, mesleki eğitime yönelik olarak kurulan mühendislik, mimarlık gibi teknik alanlardaki yükseköğretim kurumlarının kurulması da söz konusudur (Gürüz, 2001). Bu çerçevede, Ortaçağ üniversitelerinin öne çıkan temel işlevi bilgiyi koruma ve aktarma iken, 19. yüzyıl sonlarından itibaren yaşanan toplumsal değişimlerle Humboldt Üniversitesi'nin öncülüğünde eğitim ve öğretim yanında "araştırma" yeni bir işlev olarak üniversitenin işlevleri arasında yerini almıştır (Antalyalı, 2007; Özdemir, 2016).

20. yüzyıl, Dünya Savaşları'nın yaşandığı döneme denk gelmektedir. Bu dönemde üniversitelerin işlevi yaşanan büyük toplumsal olaylarla birlikte çeşitlenmiştir. Örneğin, Humboldt'ın getirdiği araştırma temelli yaklaşım, eğitim veya topluma hizmet gibi işlevler yükseköğretimin ayrı ayrı örgütlenmesine neden olmuştur. Bilimsel araştırmalar arttıkça, belli bir alanda uzmanlaşma da artmıştır. Bilimsel gelişmeler savaşta üstünlüğü sağlamak için farklı amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle, 20. yüzyıl sonlarında ve 21. yüzyıl başlarında üniversitelerin işlevleri Amerikan yükseköğretim modeline doğru evrilmeye başlamıştır. Bu işlevlere ek olarak, topluma hizmet sunulması, vatandaşlık kimliğinin kazandırılması gibi yeni roller eklenmiştir. Eklenen bu rollerin Amerikan toplumunda refahın artışına daha çok katkı sağlayabilmesi için büyük çaplı araştırmalar desenlenmiştir. Bu araştırmaların mali desteği devletle sınırlı kalmamış, endüstrinin de üniversitelere katkı yapmalarının önü açılmıştır. Bu durum bir taraftan önemli araştırmaların desteklenmesini kolaylaştırırken, diğer taraftan üniversiteleri rekabete sürüklemiştir (Bingöl, 2012). Sonuç olarak, bu dönemde üniversite rekabete açık ve pazar odaklı hale gelmiştir.

Günümüzde üniversitelere, küreselleşmenin etkisi ve beraberinde gelen neoliberal politikalarla birlikte yeni roller tanımlanmaktadır. Özellikle 21. yüzyılın bilgi toplumu olarak nitelendirilmesi, bilginin üretim biçimlerinde değişiklik yaratması ve ekonominin temel kaynağı olarak tanımlanması sonucu bireylerin hem bilişsel hem de genel (*generic*) becerileri edinmesinde eğitim daha da önemli hale gelmiştir (Ilıman-Püsküllüoğlu & Ekinci, 2018). Bu bağlamda üniversitelere akademik gelişim açısından önemli roller atfedilmeye başlanmıştır. Bunun yanında, piyasanın dünyada hızla söz sahibi olmaya başlamasıyla girişimci üniversite gibi yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, üniversiteler ekonomik açıdan yüksek katma değer oluşturan piyasa odaklı rolleri üstlenmeye başlamışlardır. Bilişsel ve transfer edilebilir becerilerle desteklenen bu üretim sürecinde piyasanın talepleri doğrultusunda üretime katkı sağlamaya başlamışlardır. Geçmişten beri süregelen üniversitenin öğretim ve entelektüel gelişim işlevleri ile birlikte Wilhelm von Humboldt'ın öne çıkardığı araştırma işlevi günümüzde piyasa kurallarına göre belirlenmeye başlamıştır. Bu durum

üniversitelerin yapısından, rollerine ve özellikle yönetim biçimlerine kadar tüm değişkenlerin piyasa doğrultusunda dönüşümüne neden olmaktadır.

Üniversiteler geçirmiş oldukları uzun tarihsel süreçte farklı yönetim modellerine göre yapılandırılmışlardır. Üniversitelerin hangi yönetim biçimini benimsedikleri kişilerin özgürlüğünden, kurumların özerkliğine ve bağımsızlığına, toplumda söz sahibi olma derecesine, hatta dünyaya yön vermesine kadar tüm süreçleri etkilemektedir. Aynı şekilde üniversitenin yönetim modeli, var olan ve gelecekteki politikalarına ve kararlarına da yön vermektedir. Bir üniversitenin hangi yönetim modeline göre kurulduğu ve yönetildiği onun sağlıklı işleme ve işlevselliği açısından önemlidir. Alanyazında üniversite yönetim modelleri, devlet merkezli model, devlet kontrollü model, Kıta Avrupası modeli, Fransız modeli, Humboldt modeli, akademik öz yönetim modeli, Alman modeli, Anglo Amerikan model, Anglo Sakson model gibi farklı terimlerle ifade edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda 1983'te Burton Clark, yükseköğretim sistemlerinin performansını açıklayan faktörlerin etkileşimini içeren bir model ortaya koymuştur. Bu model “eşgüdümleme üçgeni” (*triangle of coordination*) ya da Clark'ın üçlemesi (*Clark's Triangle*) olarak da bilinmektedir. Bu üçlemede yükseköğretim sistemlerinin performansı, devlete (*state*), akademiye (*academe*) ve piyasaya (*market*) dayalıdır. Buna göre, bir yükseköğretim modeli bu öğelerden mutlaka herhangi birini temel almaktadır. Ancak ağırlıklı olarak hangi öğenin etkisinin olduğu yükseköğretim modeline göre farklılık göstermektedir. Clark bu tanımlamayı yaparken, yükseköğretimi sınıflandırmayı amaç edinmemiştir. Ancak yine de Clark'ın yapmış olduğu bu tanımlamalar genellikle yükseköğretim sistemlerini sınıflandırmak ve karşılaştırmak amacıyla kullanılmıştır (Lang, 2015). Bu bağlamda, Clark'ın klasik eşgüdümleme üçlemesi devlet merkezli (*state-centered*) model, akademik öz-yönetim modeli (*academic-self government*) ve Anglo Amerikan model (*Anglo-American*) olarak da ifade edilmektedir (Cohen & Sapir, 2016; Fındıklı, 2017).

Şekil 1.Clark'ın Eşgüdümleme Üçgeni

Clark'ın çalışması alanyazındaki karmaşanın giderilmesini sağlamaya yönelik olsa da, üniversite yönetim modellerinin farklı tanımları akıl karışıklığına neden olmaya devam etmektedir. Bu durumun giderilmesi gerekmektedir. Nitekim Dünyada yükseköğretimin, yükseköğretim ile özdeşleşen üniversitenin kökenlerinin ve yükseköğretim modellerinin çok eski zamanlara kadar dayandığı bilinse de, Türkiye'de bu tarihin görece kısa olduğu görülmektedir. Türkiye'de yükseköğretimin tarihsel sürecinde, en eski olarak değerlendirilebilen ve Cumhuriyet öncesi dönemde kurulan Darülfünun 1933'te İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür. Bunun yanında Türkiye'deki batılılaşma çabalarının hız kazanması, özellikle Cumhuriyet sonrası dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönemde başta İstanbul Üniversitesi (1933) olmak üzere, İstanbul Teknik Üniversitesi (1944), Ankara Üniversitesi (1946), Karadeniz Teknik Üniversitesi (1955), Ege Üniversitesi (1955), Orta Doğu Teknik Üniversitesi (1956), Atatürk Üniversitesi (1957) gibi yükseköğretim kurumları açılmıştır (Gürüz, 2001). 20. yüzyıl ortalarına kadar yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'de üniversitelerin oldukça genç olduğunu ortaya koymaktadır. Gürüz'e (2001) göre Batı ülkelerindeki yükseköğretimin tarihsel gelişimin aksine Türkiye'deki üniversiteler daha önce var olan medreselerin evrimi ile değil, Batıdan doğrudan alınan kurumlar olmuşlardır. Özellikle Avrupa'da üniversitenin var olma mücadelesi, dini ve

dünyevi otoriteler arası çekişmelerin odak noktasındayken; Türkiye’de yükseköğretim kurumlarının yaygınlaşması Cumhuriyet sonrası modernleşmenin bir aracı olarak eğitimin önem kazanmasının sonucudur. Bu durum belki de modernleşmenin Cumhuriyet sonrası Türkiye’sinin inşasında üstlendiği kritik rolden veya Cumhuriyet sonrası kamu yönetim anlayışında benimsenen merkeziyetçi yapılanmasından kaynaklı olarak, Türkiye yükseköğretiminin yönetiminin tek merkezli olmasına ve devlet eliyle yürütülmesine neden olmuştur. Bu bağlamda görece genç olan Türkiye yükseköğretiminde, merkezi modelin etkisinin olduğu söylenebilir. Ancak alanyazın incelendiğinde yükseköğretim modellerini bütüncül bir şekilde ele alan ve Türkiye yükseköğretimin hangi yönetim modelinde yapıldığını ortaya koyan bir çalışmaya ulaşılammıştır. Bu çalışma bu eksikliği gidermek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı alanyazında farklı isimlerle yer alan yükseköğretim modellerini bütüncül bir şekilde ele almak ve Türkiye yükseköğretim modelini bu çerçevede değerlendirmektir. Çalışmada *Clark’ın Eşgüdümleme Üçgeni* temel alınmıştır. Yükseköğretim modellerini farklı isimlerle ele alan sınıflandırmalar; bilgi aktarımı işlevini üstlenen *Merkezi Model*, eğitim ve öğretimin yanı sıra araştırmaya da odaklanan *Araştırma Odaklı Model* ve girişimci üniversite olarak nitelendirilen *Piyasa Odaklı Model* olarak birleştirilmiştir. Her bir model kavram, yapı, işleyiş ve finansman bakımından değerlendirilmiş ve konuya ilişkin bütüncül bir tablo ortaya konulmaya çalışılmıştır. Son olarak, tüm modeller göz önünde bulundurularak Türkiye yükseköğretim modelinin değerlendirmesi yapılmıştır.

1. Merkezi Model

Merkezi model, Clark’ın klasik eşgüdümleme üçlemesinde (*triangle of coordination*), yetkinin merkezde olduğu modele karşılık gelmektedir (Cohen & Sapir, 2016; Fındıklı, 2017). Devlet merkezli (*state-centered*) ya da devlet tarafından kontrol edilen (*state-control*) model ya da Kıta Avrupası modeli, Fransız modeli veya Napolyon modeli olarak da bilinmektedir. Siyasal iktidarın, kamu düzenini ve yapısını koruyarak, kişileri entelektüel bir kalıp içinde yetiştirmeyi amaçladığı, tek merkeze dayalı ve iktidarın denetimi altında olan modeldir (Meray, 1971). Başka bir deyişle, üniversitelerin birer kamu kurumu olarak kabul edildiği üniversite yönetim modelidir (Schwartzman & Klein, 1994). Devlet veya devletin yetkili bir kurumu tarafından standartlaştırılan ve denetlenen bir yapıya sahiptir. Üniversitelerin özerkliği oldukça sınırlıdır ve finansmanı, müfredatı, istihdam süreçleri, amaçları ve örgütsel yapısı devlet tarafından belirlenmektedir. Bu yönetim modeli, Fransa, İtalya, Danimarka, Belçika gibi Kıta Avrupası ülkelerinde görülmektedir. Merkezi modelin en belirgin özelliği üniversitelerin yapısından, amacına, işleyişine, rollerine ve finansmanına kadar devletin etkin kontrolünü içermesidir.

Merkezi model üniversitenin yapılanmasında devletin etkin olduğu bir üniversite yönetim biçimini ifade etmektedir. Bu modelde, akademisyenler arasından atanan bir rektör üniversitenin akademik lideri olup üniversite kurullarının kararlarını uygulamakla yükümlüdür. Rektörler, o ülkenin yetkili bakanlıklarınca veya ülkenin en üst yöneticisi tarafından atanabilmektedir. Bu nedenle rektörler üniversitelerde geniş yetkilere sahiptir (Alemdaroğlu, 1996). Bu modelde üniversitenin asıl amacı devlete hizmet etmektir. Akademisyenler, devletin memuru olarak görülmektedir ve kamu hizmeti sunmaktadır. Bu modelde devletin üniversitelerin yapısında etkin olması özellikle eğitimin pozitif dışsallıklarından dolayı gerekli ve önemli görülmektedir. Suç oranlarının azalması, sağlıklı olma oranlarının artması, katma değeri yüksek üretim gücüne sahip bireylerin varlığı ve söz konusu bireylerin yüksek vergi ödemeleri sayesinde toplumsal refah düzeyindeki artışlar bu dışsallıklara örnektir (Salerno, 2004). Tüm bu olası kamusal yararlarından dolayı devlet, diğer eğitim kademelerinde olduğu gibi, yükseköğretimde de etkin olmayı tercih etmektedir.

Merkezi yapıdaki üniversitelerde devlet, üniversite sisteminin stratejik olarak planlanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Agasisti & Catalano, 2006). Üniversitelerin amaç ve işleyişleri devlet tarafından ulusal düzeyde alınan kararlarla belirlenmekte (Mora, 2001) denetlenmekte ve değerlendirilmektedir (Fındıklı, 2017). Bu yönetim modelinin amacı profesyonel eğitim sunmak, öğrencilerini nitelikli bir şekilde mezun etmek ve öğrencilere meslek edindirmektir (Schwartzman, 2002). Eğitim ve öğretim ile ilgili plan ve uygulamalar resmi ve bürokratik süreçlere dayalıdır. Üniversiteler ve akademisyenler, bürokrasinin bir parçası olarak işlev göstermektedir. Devlet hegemonik bir aktör olarak bu modelde yer almaktadır. Devletin gücü, kurumlardaki profesörlerin yetkisi ile birleşmektedir, herhangi bir tür

özerkliğe açık kapı bırakılmamakta ve tüm siyasalar devlet gözetiminde oluşturulmaktadır (Fındıklı, 2017). Böylelikle, toplumda sosyal düzeni bozacak, sinsi ve bozguncu davranışlar engellenmeye, toplumsal düzen ve esenlik sağlanmaya çalışılmaktadır (Meray, 1971).

Üniversitelerin yapısı ve işleyişinde etkin olan devlet, finansmanı konusunda da tek sorumludur. Hem kaynak yaratılması hem de bu kaynakların kullanılması devlet eliyle yürütülmektedir. Toplumsal refahın artışı sağlanmasının yanında, üniversite eğitiminin bireysel getirilerinin görece daha yüksek olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu getirilerin ne kadarının bireysel ne kadarının toplumsal olduğunu belirlemedeki güçlük yükseköğretimin yarı kamusal mal olarak kabul edilmesine gerekçe oluşturmaktadır (Kurul, 2012). Ayrıca, bu modelde üniversitelerin kendi finansal kaynağını oluşturması pek mümkün görünmemektedir. Merkezi yapıda kurgulanan bu modelin finansmanı da merkez tarafından belirlenen bütçeleme sistemiyle gerçekleştirilmektedir (Agasisti & Catalano, 2006). Hem yükseköğretim hizmetinin kamusal özellikleri hem de devletin üniversitelerin finansal yükünü üstlenmesi devletin üniversiteye müdahalesini meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Merkezi yapıda kurgulanan yükseköğretim yönetim sistemlerinin yanında farklı bir misyon olarak görülen araştırma rolü, yükseköğretimin yönetimi açısından farklı işlevler edinmesini sağlamıştır.

2. Araştırma Odaklı Model

Araştırma odaklı model, Clark'ın klasik eşgüdümleme üçlemesinde akademik oligarşi modeline denk gelmektedir (Cohen & Sapir, 2016). Bu model ayrıca akademik öz-yönetim (*academic-self government*) ya da Humboldt (*Humboldtian*) modeli ya da Alman yükseköğretim modeli olarak da bilinmektedir. İsmi Wilhelm Von Humboldt'tan almıştır. Humboldt, 19. yüzyılın sonlarına doğru araştırma temelli bir üniversite oluşturmayı düşünmüştür. Üniversitelerin kuruluşlarından beri var olan bilgiyi aktarma işlevine bir yenisinin eklenmesi, yeni bir modellemeyi de beraberinde getirmiştir. Bu modelin en belirgin özelliği akademisyenlerin araştırma temelli eğitim vermeleri ve bu konuda üniversitelerin özerkliğinin sağlanması gerektiğidir (Muller, 1985). Berlin Üniversitesi'nin de temelini oluşturan bu modelde, üniversitelerin yapısı, amaçları ve işleyişi akademik araştırmaya ve akademik özgürlüğe dönük olarak oluşturulmuştur.

Eğitim ve araştırmada, akademik özgürlüğü savunan Humboldt, üniversitelerin bu işlevlerine devlet müdahalesinin olmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Ona göre üniversitenin entelektüel çekirdeği ve rasyonel temelde yapılması beş farklı unsura dayanmalıdır. Bunlardan ilki araştırma ve öğretim birliğinin sağlanmasıdır. İkincisi, bilginin doğası bütünsel olarak anlaşılmalıdır. Üçüncüsü, araştırmanın üniversitelerde diğer işlevlerden farklı olarak bir öncülüğü olmalıdır. Yani eğitim ve öğretim, yürütülen araştırmalarla gerçekleştirilmelidir. Dördüncüsü, yükseköğretim ile ayrıştırılan, seçilen ve belirlenen bir ulusal kültür oluşturulmalıdır. Beşincisi ise yükseköğretimin sunulması, bilimin teşvik edilmesi ve bireylerin gelişmesi devletin başlıca sorumluluğu olarak tanımlanmalıdır (Nybom, 2003).

Humboldt'ın düşünceleri çerçevesinde şekillenen bu modelde üniversitenin amacı, belirli bir mesleğe yönelik olmayan eğitim-öğretim ile birlikte temel bilimsel araştırmalar yaparak bilgi üretmek ve bu bilgiyi yeni nesillere aktarmak olarak ifade edilmiştir (Scheytt & Scheytt, 2005). Mesleki eğitim ve yetiştirim ile üniversite eğitiminin, yani akademik eğitimin, aynı olmadığı vurgulanmaktadır. Buna göre mevcut işlevlerin birbirinden ayrılması gerektiği belirtilmiştir. Humboldt'a göre akademik eğitim, araştırma temelli olmalıdır ve profesörlerin araştırmaları, doğrudan öğretim müfredatını oluşturmalıdır. Araştırmalar, öğrencilerle birlikte yürütülmeli ve her iki taraf da bilim yapmak amacıyla üniversiteye gelmelidir. Yeni bilginin üretiminde öğrenciler ve araştırmacılar süreçte birlikte yer almalıdır. Yeni bilginin üretimi öğretmen ve öğrenci arasında etkileşim yöntemiyle oluşmalı, her iki taraf da bu üretime istekli ve adanmış olmalıdır (Josephson, Karlsohn & Östling, 2014). Diğer bir ifade ile *bilim için bilim* anlayışı bu modelde öne çıksa da araştırmaya dayalı bir üniversite kültürüyle bir anlamda toplumun geliştirilmesine de katkı sağlanmaktadır. Nitekim araştırma odaklı modeldeki üniversitelerde başka kaygılardan uzakta araştırma yapılmasına zemin hazırlanmakta ve böylelikle bilime dayalı bir üniversite kültürü oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle araştırma odaklı modelde üniversiteler bilginin üretiminde ve yaygınlaştırılmasında merkezi role sahiptir (Gellert, 1993).

Bu düşüncelerin şekillendirdiği modelde üniversite, akademisyenlerin kendi kendini yönettiği bir topluluk olarak kabul edilmektedir. Bu modelde bilim için bilim anlayışı ön planda olduğundan, bilimsel eğitim de seçkinlerin ayrıcalığı ve akademi maddi kazanç edinmeden çok, bir entelektüel aristokrasisi olarak değerlendirilmektedir (Meray, 1971). Yapı ve işleyiş, akademik oligarşi tarafından sunulan profesyonel-öz-yönetim (*professional-self-governance*) ile devlet tarafından düzenlenen politik ve bürokratik yönetimin bir karışımıdır. Akademik senatolar ve görece zayıf merkezi yönetim, öz-yönetime olanak sağlamaktadır. Bu modelde kürsü (*chair*) sistemi önemlidir. Kürsüler, temel örgütsel birimler ve uzmanlaşılacak alt-sistemler olarak işlev görmektedir ve akademisyenlere özerklik sağlamaktadır. Devletin bu modeldeki rolü, akademik özgürlükleri korumak ve finansal kaynak sağlamaktır. Akademik özgürlükleri güvence altına almak devlet tarafından belirlenen yasal düzenlemeler ile olmaktadır. Üniversite bilimsel ilerlemeye katkı sağlamak amacıyla taşımaktadır. Bu amacın gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği yine akademisyenlerin akran değerlendirmeleri ile olmaktadır. Değerlendirmeye konu olan materyal ise araştırma çıktıları ve yayınların niteliğidir (Cohen & Sapir, 2016; Fındıklı, 2017). Üniversitenin kurumsal olarak özerkliği bu modelin en kritik özelliğidir, çünkü araştırma misyonunun gerçekleştirilmesi ancak özgür bir ortam ile mümkün olabilmektedir.

21. yüzyılda, çoğu ülkede uygulamaya konulan yapısal değişikliklerle üniversiteler misyonlarına göre çeşitlendirilmiş ve bu doğrultuda dünyada “araştırma üniversitesi” kavramı yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak yaygınlaşan “araştırma üniversitesi” kavramı Humboldt’ın amaçladığı üniversite modeli olmadığını belirtmek gerekir. Günümüzde araştırma üniversiteleri, tüm etkinliklerinde araştırma önceliğine yer veren ve araştırma kültürüne sahip üniversiteler olarak kabul edilmektedir (TAÜG, 2016). Araştırma üniversiteleri, çeşitli ve çok sayıda doktora programları olan, finansmanının araştırmadan sağlandığı, öğretim elemanlarının araştırma performanslarına göre istihdam edildiği, eğitim programlarının araştırmanın bulgularını yansıtan ve bundan beslenen bir yapıdadır (Schulman, 2000). Bu bağlamda günümüzde salt araştırmaya dayalı model olarak sınıflandırılacak bir üniversite yönetim modelinden söz etmek zor görünmektedir. Bu nedenle, tüm dünyada üniversiteleri sınıflandıran Carnegie Üniversite Sınıflandırma Kuruluşu ise “Araştırma Üniversitesi” sınıflandırmasını kullanmayı bırakmıştır. Bunun yerine çok sayıda ve “çok çeşitli alanda doktora veren üniversiteler” ile “sınırlı ve az sayıda alanda doktora derecesi veren üniversiteler” sınıflandırması yapmaktadır (Carnegie Classifications Update, 2015). Aslında, Humboldt modeli olarak da bilinen araştırma modeli, bazı ilkeleri ütopyik bulunarak bugüne kadar bütünüyle hiçbir ülkede kurulmamıştır (Terzioğlu, 2003). Bununla birlikte, Max Planck enstitüleri, CNRS laboratuvarları, Birleşik Krallık’taki MRC laboratuvarları ve Amerikan Ulusal Sağlık Enstitüleri gibi birçok araştırma kurumu bütünüyle olmasa da bu bağlamda değerlendirilebilir (Martin & Etzkowitz, 2000). Araştırma modelinin idealdeki yapısı bilim üretmek adına özgür bir ortam sağlıyor olsa da, uygulanması zor olduğundan piyasa ve pazarın yansımaları üniversitelerde yoğunlukla hissedilmektedir.

3. Piyasa Odaklı Model

Piyasa odaklı model, Clark’ın klasik eşgüdümleme üçlemesindeki Anglo Amerikan modele karşılık gelmektedir (Cohen & Sapir, 2016). Anglo-Sakson model ya da girişimci model olarak da bilinen, 19. yüzyılda ortaya çıkan, Cambridge ve Oxford gibi önemli üniversitelerde benimsenen yükseköğretim modelidir. Bu modelde üniversite “liberal formasyon” vererek kişilerin yeteneklerini ve becerilerini geliştiren, aynı zamanda toplumun sorunlarına çözüm bulan ve İngiltere, Amerika gibi ülkelere oldukça kabul gören bir modeldir (Meray, 1971). Özellikle, İngiltere gibi kapitalizmin doğduğu ülkelerde bu yönetim modelinin benimsenmesinin nedeni, bireysel gelişim ve bu yönde verilen liberal eğitime bağlanabilir. Çünkü kapitalizm üretim araçlarında özel mülkiyetin gerekliliğine dolayısıyla da bireydeki kar etme güdüsüne işaret etmektedir. Bu nedenle bireyin gelişimini destekleyen model, bireye meslek kazandırma kaygısı taşımamaktadır (Agasisti & Catalano, 2006). Teknik ya da mekanik mesleki eğitim yerine bireyin esnek pazar koşullarında ayakta kalabilmesi için profesyonel bir eğitim alması amaçlanmaktadır. Başka bir deyişle, bireyin aldığı bu profesyonel eğitimle, değişen piyasa koşullarına ve çalışma hayatına kolayca uyum sağlayabileceği düşünülmektedir. İngiliz eğitim sisteminde karakter gelişiminin önemli bir yer tutması, modelde mesleki eğitimden ziyade bireyin kişiliğinin veya karakterinin gelişimine odaklanılmasını sağlamakta ve piyasa koşullarında rekabet

edebilmesinin temelini, oluşturmaktadır (Arthur, Brennan & Weert 2007). Bu bağlamda üniversitelerin eğitim ve araştırma yanında yeni ve üçüncü bir misyon üstlendikleri söylenebilir.

21. yüzyılda, üniversitenin yüklendiği bu yeni misyon piyasa odaklı araştırmalarla kendini göstermektedir. Bir anlamda akademik kapitalizm olarak da nitelendirilen bu olgunun koşullarını belirleyen durumlar; ar-ge faaliyetlerinin yaygınlaşması, fen ve teknoloji alanının daha fazla ağırlık kazanması (STEM vb.), üniversite-sanayi işbirliği yoluyla teknoloji transferinin oluşturulmaya çalışılması, uluslararası kalite ve değerlendirme kriterlerinin popülerleşmesi, yönetim anlayışında rekabet ve girişimciliğin ön plana çıkmasıdır (Özdemir, 2007). Bu değişimlerin etkisi günümüzde yoğun bir şekilde hissedilse de köklerinin daha önceki dönemlere dayandığı söylenebilir. Örneğin, Alman üniversitelerinde (ve daha sonra Japon üniversitelerinde 20. yüzyılın başlarında), mühendislik bölümleri, makine mühendisliği, inşaat mühendisliği, kimya mühendisliği ve daha sonra elektrik mühendislikleri, kendi sektörlerindeki şirketler ile çok yakından çalışmaya başlamışlardır. Öyle ki yeni şirketlere yönelik araştırma laboratuvarları kurulmuş, araştırmalarının sonuçları doğrudan piyasa odaklı yenilikçiliğe uygulanabilir kılınmıştır. İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde Lord Kelvin ve Marie Curie gibi dönemin ünlü fizikçilerinin zamanlarının yarısını sanayi problemleri üzerinde geçirdikleri bilinmektedir (Martin & Etzkowitz, 2000). Bu bakımdan İngiltere'nin liberal eğitiminin bir anlamda çıktısı olarak görülebilecek olan rekabet kültürü ve değişen piyasa koşullarının da etkisiyle üniversitelerin yönetim biçimlerinin piyasa odaklı olarak evrildiği söylenebilir. Nitekim Avrupa'da Bolonya Süreci'nin rekabete yönelik vurgusu, girişimciliğin artması, MIT, Stanford gibi önemli ve büyük Amerikan üniversitelerinin bilişim atılımları, benzer şekilde teknoloji amaçlı kurulan silikon vadileri ve tekno-kentler gibi yenilikler de üniversitelerin dönüşmesinde ve yükseköğretim sisteminin bir girdi-çıkı sistemi olarak algılanmasında başlıca nedenlerdendir (Bingöl, 2012). Piyasa odaklı modelin belirgin özelliği üniversitenin yapı, işleyiş ve finansmanında piyasanın etkin rol oynamasıdır.

İngiltere'de Ortaçağ'dan beri devlet, üniversitelere müdahale etmekten kaçınmış, kendi otoritesini sağlamak için geleneksel statüleri daha çok kullanmıştır. Bu gelenek günümüzde halen İngiltere, İrlanda ve Kanada gibi ülkelerdeki üniversitelerin kamusal değil özel yapıda olmasına neden olmaktadır. Piyasa odaklı modelde üniversiteler kendi akademik ve mali politikalarına karar vermektedir. Bu durum onları görece güçlü kılmaktadır. Bu modeldeki üniversitelerin iç işleyişleri, üniversitenin yönetsel sınırları ve çerçeveleri dâhilinde belirlenmektedir. Özellikle Amerikan üniversitelerinde öğretim ve araştırma işleriyle uğraşanlar, üniversite yönetimiyle ilgilenenlerden farklı olmalıdırlar. Bu nedenle üniversite yönetimleri genelde akademik çevreden olmayan kişilerce yönetilmişlerdir (Meray, 1971). Bu üniversiteler mütevellî heyetleri gibi farklı alanlardan oluşan bir kurul eliyle yönetilmektedirler. Yükseköğretim politikasının bir parçası olarak devletin rolü ise fon sağlamak ve genel ölçütleri belirlemek ile sınırlıdır (Mora, 2001). Araştırma odaklı model ve merkezi modelden farklı olarak, piyasa odaklı model örgütsel düzeyde daha özerk bir yapıya ve akademik disiplinlere sahiptir. Ücret ve işe alım süreçlerinde diğer modellere göre bu modeldeki üniversiteler daha çok söz sahibidirler (Agasisti & Catalano, 2006). Bireysel model olarak da tanımlanan piyasa odaklı modelde üniversiteler müfredat, işe alım süreçleri, örgütsel yapı gibi konularda özerk bir yapıdadır.

Piyasa odaklı modeldeki üniversitelerin işleyişi, hükümet tarafından tanımlanan genel çerçevedeki yasalarla ve bağımsız kurumlar tarafından yürütülen kalite kontrolü ve denetimi ile sağlanmaktadır (Herbst, Olechnicka & Płoszaj, 2011). Rekabeti kolaylaştıran akreditasyon bu modelde tercih edilmektedir (Fındıklı, 2017). Eğitim öğretim süreçleri ise çoğunlukla öğretim ve araştırmanın genel yönünü belirleyen belli bir danışma organı aracılığıyla belirlenmektedir (Mora, 2001). Bu danışma organları çok sayıda öğrenciyi cezbeden programları geliştirmeye odaklanmakta ya da istihdamın bol ve kazançlı olduğu alanlarda en iyi teklifi vermeyi amaçlamaktadır (Hanna, 1998). Öğrenciler kendilerine sunulan en uygun teklifi alan birer müşteri niteliğindedir. Üniversite, ekonomik bir işletme olarak, öğrenci ve finansal kaynak sağlama bakımından yerel ve küresel rekabet ortamında işlev göstermektedir (Cohen & Sapir, 2016).

Piyasa yönelimli modelin finansmanında en etkili rolü piyasa üstlenmektedir. Piyasanın talep ettiği işgücüne yönelik eğitimler veren bu üniversiteler, şirketler gibi kar ve reklam odaklı bir işleyişe sahiptir. Üniversiteler gelirlerinin önemli bir kısmını doğrudan öğrenci harç ve öğrenim fonlarından sağlamaktadır. Piyasanın arz ve talep dengesi doğrultusunda eğitim ve öğretimde, programda esneklik

ve yenilikler yapılabilir. Bunun karşılığında ise, yine piyasanın sağladığı fonlar ile öğrenciler eğitim hayatlarına bu üniversitelerde devam edebilmektedirler. Bu modeldeki üretim çıktıları, diğer modellerdeki öğrencilerin aldıkları ders, kredi ve notları yerine, yapılan harcamaların karşılığında elde edilen gelirlerdir (Hanna, 1998). Başka bir ifadeyle bu üniversitelerden mezun olan öğrencilerin piyasanın işgücü taleplerini hangi oranda karşılayabildikleri ve işgücüne katılımın ne oranda olduğu üniversitelerin niteliğini belirlemektedir. Bu üniversitelerin yönelimleri, öğretim ve araştırma hedefleri piyasa koşulları tarafından şekillendirilmektedir (Fındıklı, 2017). O halde piyasa odaklı modelin bu şekilde sınıflandırılmasının nedeni araştırma hizmetlerinin piyasa odaklı olarak yürütülmesi ve fonlanmasıdır. Bu sayede üniversiteler hem kendilerine araştırma için gerekli olan fonu oluşturmakta hem de piyasanın talep ettiği yönde araştırmalar yürütmektedir.

4. Türkiye Yükseköğretim Modelinin Değerlendirilmesi

Farklı zamanlarda, farklı yerlerde, yükseköğretim modellerinin çeşitlendiği görülmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye yükseköğretim modelinin bilinen en eski model olan merkezi model ile büyük benzerlikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Türkiye’de üniversitelerin devlet eliyle yapılması, amaçlarının ve işlevlerinin devletin etkinliği ile belirlenmesi, en büyük finansman kaynağının devlet olması gibi özellikler ön plana çıkan benzerliklerdendir. Bu kapsamda 1982 Anayasası’nda doğrudan yükseköğretimi düzenlemeye yönelik maddeler (130, 131) yer aldığı görülmektedir. 130. madde yükseköğretim kurumlarının amaç, yapı ve işleyişini düzenlerken, 131. yükseköğretim üst kuruluşlarını ve işlevlerini düzenlemektedir. 130. maddenin aşağıda ifade ettiği gibi yükseköğretimin devlet tarafından yürütüleceği düzenlenerek devlet üniversiteleri yalnızca bilimsel açıdan özerk kılınmış, yönetsel ve mali açıdan ise devletin düzenleme alanına dâhil etmiştir.

Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur. ... Yükseköğretim kurumlarının kuruluş ve organları ile işleyişleri ve bunların seçimleri, görev, yetki ve sorumlulukları üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usulleri, öğretim elemanlarının görevleri, unvanları, atama, yükselme ve emeklilikleri, öğretim elemanı yetiştirme, üniversitelerin ve öğretim elemanlarının kamu kuruluşları ve diğer kurumlar ile ilişkileri, öğretim düzeyleri ve süreleri, yükseköğretime giriş, devam ve alınacak harçlar, Devletin yapacağı yardımlar ile ilgili ilkeler, disiplin ve ceza işleri, mali işler, özlük hakları, öğretim elemanlarının uyacakları koşullar, üniversitelerarası ihtiyaçlara göre öğretim elemanlarının görevlendirilmesi, öğrenimin ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine göre yürütülmesi, Yükseköğretim Kuruluna ve üniversitelere Devletin sağladığı malî kaynakların kullanılması kanunla düzenlenir.

131. madde ise yükseköğretim üst kuruluşlarını düzenlemiştir.

Yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek, bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadı ile Yükseköğretim Kurulu kurulur.

Üst kuruluş olarak Yükseköğretim Kurulu kurulacağı belirtilmiştir. Bu maddeler üniversitelerin önemli ölçüde merkezi modele yakınlığının göstergesidir. Türkiye’de üniversitelerin merkezi modelde olmasının nedeni 1982 Anayasası’nda belirtilen, eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevinin her şeyden önce devletin gözetim ve denetiminde yürütüleceğinin düzenlenmiş olmasıdır. Bunun yanında, yine aynı maddede rektörlerin atama usulüne göre görevlendirileceği belirtilmiştir. Akademisyenlik ise bir kamu görevi olarak görülmüştür. Eğitim ile ilgili konular ise üniversitelerin bağlı bulunduğu Yükseköğretim Kurumu tarafından belirlenmektedir. Ayrıca 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 1981 yılında kabul edilmiş olması zaten 1982 Anayasasının 130 ve 131. maddelerine, dolayısıyla devletin yükseköğretimin özerkliğine müdahalesine önceden zemin hazırlamıştır (Bingöl, 2012). Ek olarak Türkiye’de üniversiteler, özel üniversiteler hariç, ücretsizdir. Devlet 2012 yılında, öğrencilerden aldığı harcı kaldırmış ve yükseköğretimin tamamını toplumun her kesimi için finanse etmeye başlamıştır. Bu bağlamda sözü geçen özellikler dikkate alındığında Türkiye’deki üniversitelerin önemli ölçüde merkezi modelle benzerlik gösterdiği, buna göre örgütlendiği ve yönetildiği söylenebilir. Ancak yine de üniversitelerin işlevleri düşünüldüğünde öğretim, araştırma ve toplum hizmetleri açısından önemli

çıktılar da sağlamaktadır. Bu nedenle Türkiye'deki üniversiteleri salt merkezi model olarak tanımlamak yanlış oluşturabilir.

Türkiye yükseköğretim modelinin araştırma modeliyle de benzerlikler gösterdiği söylenebilir. Türkiye'deki üniversitelerde ise bu anlamda yakın zamana kadar herhangi bir sınıflandırmanın yapılmadığı görülmektedir. Ancak araştırma odaklı modelin en önemli özelliklerinden biri olan üniversite özerkliğinin Türkiye'ye yansımaları YÖK kurulmadan önceki dönemlere denk gelmektedir. Nitekim 1961 Anayasa'sının 120. Maddesinde "Üniversiteler bilimsel ve idarî özerkliğe sahip kamu tüzel kişilileridir... Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, Üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar... Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları, serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler." ibareleri bulunmaktadır. Bu madde ile üniversite özerkliği anayasal güvence altına alınmış, akademisyenlerin serbestçe araştırma ve yayın yapabileceğinin belirtilmesi, temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesini sağlamıştır. Başka bir ifadeyle 1961 Anayasası ile güvence altına alınan üniversitelerin bilimsel özerklikleri kapsamında; üniversite öğretim üyeleri ve yardımcılarının serbestçe araştırma ve yayın yapabilecekleri, ders ve yayınlarında kendi gündemlerini oluşturabilecekleri, bunları yaparken araştırmanın doğasına özgü yöntemi ve felsefe yöntemini akademisyenlerin istedikleri gibi belirleyebilecekleri, bu tercihleri nedeniyle herhangi bir soruşturma veya kovuşturmaya maruz kalmayacakları açıkça belirtilmiştir (Arıkan, 2011). Bu anlamda 1961 Anayasası'nın getirdiği üniversite özerkliği Humboldt ilkelerini temel alan bir üniversite yönetim modeli oluşturmayı mümkün kılacak özellikler taşımaktadır. Ancak 1973'te çıkarılan 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu ile 1961 Anayasa'sının getirdiği özerklik sınırlandırılmıştır. Özellikle söz konusu kanunda geçen üniversitelere yön vermek ve kontrol etmek amacıyla bir yükseköğretim kurulunun oluşturulması gerektiğinin belirtilmesi özerkliğin önündeki engellerin temelini oluşturmuştur. Bundan sonraki süreçte 1981 yılında kabul edilen 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile özerklik daha da sınırlı hale getirilmiştir. Çünkü çıkarılan kanun 1961 Anayasasının üniversitelerin özerklikleriyle ilgili hükümleriyle çelişen ifadeler içermektedir. Nitekim 1982 Anayasasının 130. Maddesinde 1961 Anayasasından farklı olarak şu ibareler eklenmiştir:

Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez... Üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları; Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmazlar...

Bunun gibi eklemeler 1961 Anayasasının üniversitelere sağladığı bilimsel ve yönetsel özerkliğin 1982 Anayasası ile yalnızca bilimsel özerkliğe sahip olarak değiştirildiğinin ve kısıtlandığının göstergesidir. Özetle, araştırma odaklı modelin en önemli niteliği olan özerklik çıkarılan anayasa ve kanunlarla yani devlet eliyle sınırlandırılmıştır. Bu nedenle Türkiye'deki yükseköğretim sisteminin araştırma odaklı modelin niteliklerinden uzakta kaldığı söylenebilir. Yine de küreselleşme sonucunda sosyo-ekonomik dönüşümlerin artması ve yükseköğretimden beklentilerin artmasının, üniversiteleri büyük değişimlere zorladığı görülmektedir. Bu doğrultuda günümüzde Türkiye'deki yükseköğretim sisteminin araştırma üniversiteleri başlığı altında yeniden tanımlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

21. yüzyıl becerileri olarak bilinen yenilikçilik ve yaratıcılığa dayalı beceriler dünyada giderek daha da önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda tüm kurum ve kuruluşlar kendilerini yenilemekte ve bu değişime ayak uydurmak zorunda kalmaktadır. Üniversiteler de bu hızlı değişimlerden payını almaktadır. Bu durum Türkiye'de ise üniversitelerin yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Türkiye'deki üniversitelerden bazıları araştırma üniversiteleri olarak ifade edilmişlerdir. Bunlar; Ankara Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İzmir Yüksek Teknoloji Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi'dir (YÖK, 2017). Yapılan tanımla yani araştırma üniversiteleri kavramıyla idealde ilk akla gelen bu üniversitelerin araştırma odaklı olmaları, dünyadaki değişime ayak uydurmaları, ar-ge çalışmalarına önem vermeleri ve gelişmeleridir. Ancak bu şekilde Türkiye'de yeniden tanımlanmaya çalışılan üniversitelerin Humboldt üniversitesi şeklinde bilinen araştırma odaklı modelden farklı olduğu görülmektedir. Çünkü araştırma üniversitesi adı altında toplanmaya çalışılan üniversitelerin yapı, işleyiş, amaç ve işlevlerinde herhangi bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Bunun yerine söz konusu üniversitelerin piyasa ile işbirliği içinde yürütülen

araştırmalara daha çok ağırlık vereceği, dolayısıyla araştırma odaklı modelden çok piyasa odaklı olacağı söylenebilir. Ayrıca devletin öncelikli olarak bu üniversitelerin yürütmesini öngördüğü araştırmaları daha fazla finanse edeceği ve bu nedenle araştırma üniversiteleri olarak adlandırıldıkları belirtilebilir. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi bu durum salt Humboldt'un araştırma odaklı modelinde sözü geçen niteliklerle benzerlik göstermemektedir. Bu nedenle Türkiye'de hâlihazırda oluşturulmaya çalışılan araştırma üniversitelerinin kuruluş amaçlarıyla, söz konusu araştırma odaklı modelin oluşturulma felsefesi farklı görünmektedir.

Türkiye'de araştırma üniversiteleri denildiğinde anlatılmak istenen piyasa ile işbirliğini ölçüt olarak araştırma yapan üniversitelerdir. Bu bağlamda Türkiye yükseköğretim sisteminin piyasa odaklı model ile de benzerlikler gösterdiği söylenebilir. Araştırma üniversitesi kavramıyla anlatılmaya çalışılan sanayi-üniversite işbirliğine ek olarak piyasa odaklı modelde ön plana çıkan projelerin Türkiye yükseköğretim sisteminde de yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. 28114 sayılı T.C. Resmi Gazete'de (2011) yayınlandığı şekliyle güdümlü projeler şu şekilde tanımlanmıştır:

Proje teklif çağrısı yöntemi uygulanmadan doğrudan destek sağlamaya yönelik olarak; bölge planında öngörülen öncelikler doğrultusunda, konusu ve koşulları ajans öncülüğünde ve yönlendirmesinde belirlenen özel nitelikli model projelerdir. Bu projelerde genel olarak özel sektör işletmeciliğini güçlendirecek şekilde, üretim ve ihracat kapasitesinin geliştirilmesi, iyi uygulama örneklerinin oluşturulması, sektörel çeşitlenmenin ve ihtisaslaşmanın desteklenmesi, özel bilgi, beceri ve teknolojilerin geliştirilmesi, transferi veya yaygınlaştırılması, yeni finansman modellerinin geliştirilmesi, üniversite sanayi işbirliğinin desteklenmesi, yeni hizmet ve üretim organizasyonlarının geliştirilmesi, işbirliği ağları ve değer zinciri oluşturulması, kümelenmelerin desteklenmesi, yeni sanayi altyapısı ve organizasyon modellerinin geliştirilmesi ve bölgedeki sektörlerin ihtiyaç duyacağı alanlarda insan kaynaklarının geliştirilmesi esastır.

Bu bağlamda piyasanın talebi doğrultusunda hem bilgi üretimi ve araştırmaların yürütülmesi görevleri hem de piyasaya rekabet edebilir birey yetiştirme yetkisi üniversitelere verilmiştir. Çünkü üniversiteler ancak bu şekilde kendi varlıklarını koruyabilecek, gelişimini sürdürebilecektir. Başka bir ifadeyle küreselleşme ve artan rekabet, bilim ve teknolojinin artık stratejik olarak görüldüğü sonuçlar doğurmaktadır. Ulusların maksimum avantaj için kullanmak zorunda oldukları rekabetçi kaynaklar ise sınırlıdır. Bu nedenle üniversitelerin aynı zamanda endüstri sektöründen yeni girişimlere de katıldıkları; hatta bazı şirketlerin İngiltere'deki Unipart Üniversitesi ve British Aerospace Üniversitesi gibi kendi üniversitelerini kurdukları görülmektedir (Martin & Etzkowitz, 2000). O halde üniversitelerin değişen piyasa koşullarına kayıtsız kalamadığı; yapı, yönetsel işleyiş ve finansman odağını piyasanın koşullarına doğru yönlendirdiği görülmektedir.

Piyasa odaklı modelde üniversitelerin, neoliberal politikaların belirlediği pazar gereksinimleri doğrultusunda bir işleyiş vardır. Türkiye'de üniversiteler doğrudan olmasa da küresel politikalarından etkilenmektedir. Türkiye'nin yeni yükseköğretim sistemine yönelik olarak, Yükseköğretim Kurulu tarafından 10 Mart 2011 tarihli "Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılmasına Dair Açıklama" başlıklı yazısı yayınlanmıştır. Yayınlanan bu açıklamada Yükseköğretimin dayanacağı ilkeler Amerikan yükseköğretim sistemine hâkim olan ilkelerle benzerlik gösterdiği görülmektedir ve şu şekilde sıralanmıştır (Bingöl, 2012): Çeşitlilik, kurumsal özerklik ve hesap verilebilirlik, performans değerlendirmesi ve rekabet, mali esneklik-çok kaynaklı gelir yapısı ve kalite güvencesi. Öngörülen bu değişiklikler Türkiye yükseköğretim sistemini bağımsız ve dünya çapında daha rekabet edebilir hale getirmeye dönüktür. Kalite güvencesi, performans değerlendirmesi ve rekabet olguları da hedeflenen reformlarda vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda devlet ve vakıf üniversitelerinin sayıları hızla artmaktadır. Bunun yanında Türkiye'de, tekno-kentler açılmakta, buralara ağırlıklı olarak, yazılım-bilişim, elektronik, savunma, telekomünikasyon, nano teknolojiler, biyoteknoloji gibi alanlarda çalışan firmalar kabul edilmektedir. Ancak bu şekilde kurulan tekno-kentlerin ve yönünü piyasaya dönmeye çalışan üniversitelerin asıl amacının bilimin gelişmesi ve yeni bilginin üretilmesinin desteklenmesi olmadığı söylenebilir (Bingöl, 2012). Aynı zamanda Türkiye'deki üniversitelerin merkezi modelde yapılanmış olması tam anlamıyla piyasa odaklı modelin niteliklerini taşımasına da imkân vermemektedir. Başka bir ifadeyle, Amerika gibi neoliberal politikaların doğduğu ülkeler kendi alt yapılarına ve düzenlerine sahiptir. Ancak Türkiye'de böyle bir alt yapı yoktur. Bir bakıma devlet üniversitelerin piyasa odaklı davranmasını isterken, piyasa odaklı olmayı engelleyen merkezîyetçi tutumundan vazgeçmemektedir. Bu durum piyasa odaklı modelin doğrudan var olamamasına neden olmaktadır. Öte yandan eğitim salt piyasanın tekeline de bırakılmayacak kadar önemlidir. Eğitimdeki pozitif dışsallıklar devletin eğitime doğrudan ya da dolaylı olarak müdahalesini gerekli kılmaktadır.

Devlet yeterli miktarda kaliteli, adil ve etkin biçimde eğitimin sunulmasından ve hizmetin üretilmesinden sorumludur. Bu bağlamda Türkiye’de kurulan ve sayıları hızla artan vakıf üniversitelerinin sunduğu eğitimin niteliğiyle birlikte, dezavantajlı olarak tanımlanan çocukların da bu eğitime erişiminin sağlanması devletin sorumluluğunda olmalıdır. Böylece eğitimsel adaletsizlik gibi piyasanın yönlendirdiği eğitimin olumsuz çıktılarının da önüne geçilmiş olunacaktır.

Görüldüğü gibi Türkiye’de yükseköğretim, ağırlıklı olarak merkezi modele benzemekle beraber, araştırma modeli ve piyasa modeli ile de benzerlikler göstermektedir. Türkiye yükseköğretim modeli Batılı sanayileşmiş ülkelerin yükseköğretim modellerinin birebir uygulamaya konulduğu bir eğitim modelinden, neoliberal politikaların rüzgârında savrulan bir yükseköğretim modeline dönüşmeye başlamıştır. Henüz akademik standartların oluşmadığı bir üniversite sisteminin yeniden hızlı bir dönüşüm içine girmesi akademik geleneklerin yerleşmesine engel olacak ve özgürlükleri kısıtlayacaktır. Ancak bu durum Türkiye’deki üniversitelerin çağdaş gelişmelere duyarsız kalması anlamına gelmemelidir. Başka bir ifadeyle, yeni üniversitelerin kurulmasına ve gelişim odaklı değişim içine girilmesine, yükseköğretim talebinin karşılanmasına ve yükseköğretimde okullaşma oranının artırılmasına yönelik hedefler belirlenmelidir. Ancak, öncelikli olarak Türkiye yükseköğretim sistemi kendine özgü yönetim modelini belirlemelidir. Burada vurgulanmak istenilen nokta henüz kendi yönetim modelini oluşturamamış ve kendisini nasıl tanımladığı belirsiz olan bir üniversite sisteminin yeni değişimlerle savrulmasının olumsuz sonuçlar ortaya koyma potansiyelinin yüksek olduğudur. Nitekim çalışmada sözü geçen tüm modellerin niteliklerinden benzerlikler taşıması, Türkiye’deki üniversite modelinin henüz kendisine bir tanımlama bulamadığının göstergesi sayılabilir. Elbette tüm modellerin olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Bu özelliklerin karışımı niteliğindeki Türkiye yükseköğretim modelinin oluşumunun, bu karışımdan doğan özgün bir model olmadığı görülmektedir. Başka bir deyişle Türkiye yükseköğretim modeli, sözü geçen yönetim modellerinin bazı yönlerini uyarlamadan doğrudan aldığı gibi kullanmaktadır. Bu durum hesap verebilir bir yükseköğretim sistemi yerine kendi sınırları içinde kısır döngüye girmiş bir yükseköğretimi her defasında yeniden üretmektedir. Uluslararası alanda temsil edilemeyen bir yükseköğretim sistemini doğurmaktadır. Nitekim bunun en önemli nedenlerinden biri baskın olarak benimsenen merkezîyetçi modelin katılımcı, demokratik ve evrensel değerlerin önemsendiği, kendi sorumluluğunu alma özgürlüğüne sahip akademik bir ortamın oluşmasını engellemesidir.

Günümüzde önem kazanan ve gelecekte giderek önem kazanması beklenen bilişsel beceriler üniversitelere kritik bir misyon yüklemektedir. 21. yüzyılın getirdiği yeni düzenlemeler yükseköğretimden beklentileri değiştirmiştir. Gelişmiş ülkelerde yapısal düzenlemelerle üniversiteler misyonlarına göre farklı yükseköğretim sistemlerine dâhil olmuşlar ve bu yönde gelişimlerini sürdürmektedirler. Üniversiteler toplumsal sorunların çözümünde öncü kurumlar niteliğindedir ve sonuç olarak toplumun farklı ihtiyaçlarını karşılamaya dönük yenilikler üniversitelerden beklenmektedir. Ancak, Türkiye’de yükseköğretimi modelinin görece belirsiz olması ve herhangi bir sınıflandırmaya dâhil edilememesi gibi bir sorun ile de karşı karşıya iken, diğer beklentilere yanıt verememektedir. Bu bağlamda Türkiye’ye özgü bir yükseköğretim modelinin oluşturulmasının, akademisyenlerin özerkliklerinin ve akademinin özgürlüğünün sağlanmasının, eğitim, araştırma ve yayınların nicelik ve niteliğini artıracığı öngörülebilmektedir. Tüm bunlara paralel olarak, üniversiteler, çağın gereksinimleri doğrultusunda toplumun üniversitelerden beklediği öncülük rolünü de daha etkin yerine getirebilir.

KAYNAKÇA

- Altınkurt, Y., & Ilıman-Püsküllüoğlu, E. (2016). Bilim tarihi, sosyoloji ve psikoloji paradigmaları bağlamında eğitim yönetimi. İçinde K. Yılmaz. *Eleştirel Eğitim Yönetimi Yazıları*. (ss. 1-33). Ankara: Pegem Akademi.
- Alemdaroğlu, K. (1996). *Çağdaş Üniversite ve Özerklik*. İstanbul: Rapor.
- Agasisti, T., & G. Catalano (2006). Governance models of university systems towards quasi-markets? Tendencies and perspectives: A European comparison. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 28(3), 245-262, DOI:10.1080/13600800600980056

- Antalyalı, Ö. L. (2007). Tarihsel süreç içinde üniversite misyonlarının oluşumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 25-40.
- Arıkan, İ. (2011). *Türk Anayasa hukukunda yükseköğretim*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arthur, L., Brennan, J., & Weert, E. D. (2007). *Employer and higher education perspectives on graduates in the knowledge society: Centre for Higher Education Research and Information*. The United Kingdom: Open University.
- Bingöl, B. (2012). *Üniversite özerkliği*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Carnegie Classifications Update. (2015). 2015 Update Facts & Figures. <http://carnegieclassifications.iu.edu/downloads/CCIHE2015FactsFigures.pdf> Erişim tarihi: 12.12.2017
- Cohen, U., & Sapir, A. (2016). Models of academic governance during a period of nation building: The Hebrew University in 1920-1960s. *History of Education*, 45(5), 602-620.
- Doğramacı, İ. (2007). *Türkiye’de ve dünyada yükseköğretim yönetimi*. Meteksan, Ankara.
- Ilıman-Püsküllüoğlu, E., & Ekinçi, C. E. (2018). Örgütlerde entelektüel sermaye ve yönetimi. İçinde K. Demir & K. Yılmaz (Ed.). *Yönetim ve Eğitim Yönetimi Kuramları*. (ss. 357-386). Ankara: Pegem Akademi.
- Fındıklı, B. (2017). Exploring higher education governance: Analytical models and heuristic frameworks. *Journal of Higher Education and Science*, 7(2), 392-402.
- Gellert, C. (1993). Structural and functional differentiation: Remarks on changing paradigms of higher education in Europe. In C. Gellert (Ed.), *Higher education in Europe*. London: Jessica Kingsley Publications.
- Gürüz, K. (2001). *Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim (Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri)* Ankara: ÖSYM Yayınları 4.
- Hanna, D. J. (1998). Higher education in an era of digital competition: emerging organizational models. *JALN*, 2(1), 66-95.
- Herbst, M., Olechnicka, A., & Płoszaj, A. (2011). Higher education institutions: potential, barriers, costs, opportunities. In M. Stanisław (ed.), *The Resource-integrating state: Development Potential vs. the Quality of Public Regulations. The Malopolska School of Public Administration and Cracow University of Economics*, 107-137.
- Josephson, P., Karlsohn, T., & Östling, J. (Eds.). (2014). *The Humboldtian tradition: origins and legacies*. USA: Brill.
- Kenan, S. (2015). Modern üniversitenin oluşum süreci. *Osmanlı Araştırmaları*, 45, 333-69.
- Kurul, N. (2012). *Eğitim finansmanı*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Lang, D. (2015). Clark’s triangle and fiscal incentives: implications for colleges. *College Quarterly*, 18(3), n3.
- Martin, B. R., & Etkowitz, H. (2000). *The origin and evolution of the university species*, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.599.5719&rep=rep1&type=pdf> Erişim tarihi: 18.06.2018.
- Meray, S. L. (1971). Üniversite kavramları ve modelleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 26(1).
- Mora, J. G. (2001). Governance and management in the new university. *Tertiary Education and Management*, 7, 95-110.
- Muller, S. (1985). Wilhelm von Humboldt and the university in the United States. *Johns Hopkins APL Technical Digest*, 6(3), 253-256.

- Nybohm, T. (2003). The Humboldt Legacy: Reflections on the past, present, and future of the European university. *Higher Education Policy*, 16(2), 141-59.
- Özdemir, Ö. (2007). Neo-Liberal Dönemde Bilgi Üretim Süreçlerindeki Değişim ve Üniversitelerin Bu Süreçteki Yeri. *Dönüştürülen Üniversiteler ve Eğitim Sistemimiz*. Eğitim-Sen Yayınları.
- Özdemir, P. (2016). Üçüncü kuşak üniversiteler. *Maltepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi*, 2, 15-33.
- Rashdall, H. (1936). *The Universities of Europe in the Middle Ages*. Londra: Oxford University Press, I-III.
- Resmi Gazete (1981). 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu. <http://www.yok.gov.tr/documents/10279/29816/2547+say%C4%B1%C4%B1%20Y%C3%Bcksek%C3%B6%C4%9Fretim+Kanunu/> Erişim tarihi: 18.06.2018
- Resmi Gazete (2011). 28114 Sayılı Kalkınma ajansları proje ve faaliyet destekleme yönetmeliğinde değişiklik yapılması hakkında yönetmelik. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111116-7.htm> Erişim tarihi: 19.06.2018
- Rüegg, W. (2003). Themes. In H. De Ridder-Symoens (ed.) *A history of the university in Europe*. (3-34). Cambridge: Cambridge University Press.
- Salerno, C. (2004). Rapid expansion, extensive deregulation: The development of markets for higher education in The Netherlands. In P. Teixeira, B. Jongbloed, D. Dill & A. Amasal (Eds.), *Markets in higher education: Rhetoric or reality?* Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Scheytt, C. M., & Scheytt T. (2005). The Complexity of change in universities. *Higher Education Quarterly*, 59(1), 76-99.
- Schulman, L. S. (2000). *The Carnegie classification of institutions of higher education*. California: Carnege Publication.
- Stone, L. (1964). The educational revolution in England, 1560-1640. *The Past and Present Society*, 28, 41-80.
- Schwartzman, S., & Klein, L. (1994). Higher education and government in Brazil. *Government and higher education relationships across three continents: The winds of change*. 2. Pergamon Press and the International Association of Universities.
- Schwartzman, S. (2002). *Higher education and the demands of the new economy in Latin America*. Background paper for the LAC Flagship Report. Washington, D.C.: The World Bank.
- TAÜG (2016). Araştırma üniversiteleri ve yükseköğretim, araştırma ve inovasyonda uluslararası rekabet. https://pdo.metu.edu.tr/system/files/duyuru/TAUG_Arastirma_Universiteleri_ve_Yuksekogretim_Arastirma_ve_Inovasyonda_Uluslararası_Rekabet_Raporu_2016.pdf
- T.C. 1961 Anayasası (1961). <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> Erişim tarihi: 20.06.2018
- T.C. 1982 Anayasası. (1982). <http://www.anayasa.gen.tr/> Erişim tarihi: 21.06.2018
- Terzioğlu, T. (2003). Eğitimin Geleceği: Eğitimin ve Üniversitelerin Değişen Paradigması O. N. Babüroğlu (ed.), *Sunuş*. Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 3.
- Verger, J. (2003). Patterns. In H. De Ridder-Symoens (ed.) *A history of the university in Europe*. (35-67). Cambridge: Cambridge University Press.
- YÖK (2017). Yükseköğretim kurumunun tarihçesi. <http://www.yok.gov.tr/web/guest/tarihce> Erişim tarihi: 14.02.2018